

Драгослава Родаљевић
Народна библиотека Ужице
dragoslavaue@gmail.com

821.163.41.09

ХУМОР

(мултидисциплинарни приступ хумору, с посебним освртом на проучавање ерског хумора)

Сажетак: Хумор, и са њим повезан смех, комплексан је, општељудски, свеprisутни феномен који има велики значај у животу савременог човека, због чега се и проучава у већини друштвених наука. У раду се скреће пажња на различите приступе проучавања хумора у више друштвених наука – попут психологије, психотерапије, филозофије, социологије, етнологије и књижевне критике. Пошто је хумор условљен културолошким и друштвеним нормама, сматра се и делом културног добра које се може заштитити као нематеријално културно наслеђе, што је случај са ерским хумором. Савремени ерски хумор, ако изузмемо афоризме, недовољно је афирмисан и проучаван, због чега је у раду приређена и грађа за библиографију радова о ерском хумору. Будући истраживачки радови показали би потенцијал и могућности позитивног утицаја ерског хумора у савременој настави, психотерапији и свим облицима друштвеног живота као и његов благородан утицај на живот појединаца.

Кључне речи: хумор, смех, психологија, психотерапија, социологија, књижевност, ерски хумор.

Увод

Може се рећи да је хумор, и с њим повезана осећања, присутан код свих људи, у свим друштвеним заједницама. Смех је универзалан, савршен невербални језик, који се користи од најранијег узраста човека, као и плач. Појава хумора у друштвеној заједници и начин његовог испољавања детерминисана је културолошким и друштвеним нормама па се његове особености сматрају нематеријалним културним наслеђем. Да би савремени човек на прави начин баштинио ово културно наслеђе, потребно

је да увиди значај неговања хумористичног дискурса у животу, ставове савремене науке, као и да разуме да је неопходно чувати аутентичност у испољавању хумора, с обзиром на то да је она битна у свим областима живота. У раду ће бити начелно разматрана гледишта о хумору у различитим научним дисциплинама, с циљем да се покаже његова комплексност и скрене пажња на нека могућа истраживања овог феномена.

Проучавања хумора у психологији, филозофији, социологији и теорији књижевности

Психолози сматрају да је разумевање и практиковање хумора повезано са психичком и емоционалном зрелошћу личности, наследним особинама и социјалним окружењем. Истраживања из ове области указују да се могу уочити релативно стабилни – коегзистентни различити стилови изражавања хумора, који имају корисне или чак штетне последице по особе које их практикују. Афилијативни¹ стил хумора подразумева коришћење шала и досетки у сврху емотивног и психолошког повезивања са другим особама, успостављања позитивне социјалне интеракције и дубље повезаности са групом или појединцима. Самопомажући стил огледа се кроз тенденцију да се животни апсурди доживе као забавни. Особа има тенденцију да ситуацију сагледа из смешног угла да би се осећала боље. Хумор може имати и агресивни стил, па тиме имати и негативне последице за другу особу. Овај стил садржи елементе омаловажавања и понижавања других. Самопоражавајући стил хумора претпоставља коришћење шала на свој рачун, омаловажавајући себе и смејући се са другима својим недостацима.

Према дефиницији у *Речнику њсихолоије* – хумор у новом значењу је доброћудна врста комичног, која цртежом или речју открива људске настраности, мане и слабости испод привида врлине, али то чини без злобе.² За опажање хумора неопходно је учешће развијенијих когнитивних процеса; он представља социјални феномен који укључује поигравање идејама и речима

¹ Sonja Vukobrat. „Intermentalna valjanost zadovoljstva životom u odnosu na osobine ličnosti u predikciji stilova humora”, *Primenjena psihologija* vol. 6 (2) (2013): 125–126.

² Жарко Требјешанин, *Речник њсихолоије* (Београд: Агапе књига, 2018), 665.

на креативан начин и укључује неочекивано повезивање супротности. У првој фази особа опажа да њена очекивања нису потврђена, а у другој фази тражи когнитивно правило које ће разрешити супротности – ако их нађе следи смех, ако их не нађе настаје збуњеност. Креирање и практиковање хумора има емотивну компоненту коју није лако дефинисати, зато што се емоције попут радости и њена манифестација, као што је смех, не могу повезати само са хумором, већ имају низ различитих и комплексних узрока постојања и испољавања. Постоји више теорија хумора у психологији и психотерапији, које заслужују посебну анализу, али се тим аспектом овај рад неће бавити. Може се рећи да већина теорија приказује позитивне ефекте хумора, јер хумористичан поглед на ситуацију омогућава промену перспективе и ослобађање емоција, повезаних са разочарањима и неуспесима, али треба бити опрезан јер хумор може имати и негативне последице када се примењује у сврху кажњавања непожељног понашања, или може садржати сарказам, који свесно тежи да се други повреди. Употребу хумора у различитим техникама психотерапије и праћење ефеката, позитивних и могућих негативних, увелико се прати у савременој терапеутској теорији и пракси.³

У филозофији се више разматра комично и смех него што се анализира хумор као комплекснија појава. Ставови филозофа су у великој мери зависили од епохе у којој су стварали. Опште прихваћено је становиште да ништа само по себи није комично, већ релације које се јављају могу код посматрача изазвати смех. Преглед теорија смеха анализира Игор Перишић у делу *Увод у теорију смеха*,⁴ где се разматрају теорије смеха од Платона до Пропа. Многи песници и филозофи од Платона па надаље имали су лоше мишљење о смеху. Смех су посматрали као израз охолости, безобзирне афирмације безразложне супериорности, нешто чега васпи-

³ Почев од Фројдове психоанализе до рационално-емотивне когнитивно-бихевијоралне терапије истичу се позитивни ефекти примене хумора као што су подстицај на лакше прихватање промене, што доводи до раста и развоја личности и излазак из зоне комфора, која у психотерапији није пожељна јер задовољство ситуацијом не представља успех психотерапије већ блокаду у развоју личности (в. Јована Пешић и др. „Употреба хумора у психотерапији”, *U: Engrami* vol. 42, br. 1 (januar–jun 2020): 75–78.

⁴ Igor Perišić, *Uvod u teoriju smeha* (Beograd: Službeni glasnik, 2010).

тан човек треба да се стиди.⁵ У средњем веку стварање и уживање у комичном сматрало се потпуно непримереним, до те мере да су постојале забране за извођење комичних представа у позоришту. Развој друштвене свести пре Платона у литератури говори о другачијем схватању овог феномена, па се говори о грохотном смеху на Олимпу (Хомер), што ће послужити као основ за враћање комичног у друштвени живот. У савременом друштву смисао за комично посматра се као врлина зато што хумор „тугу претвара у радост, мржњу у љубав или милосрђе, разочарање у комику, очајање у весеље”.⁶ Марић на крају свог кратког разматрања у „Есеју о смеху” закључује да „за смешак хумора треба много мудрости, за иронију виспрености а за смех је довољно бити обичан човек”.⁷

Друштвена улога хумора анализира се и у оквиру социолошких разматрања у којима се превасходно хумор посматра као регулатор групног, међуетничког, класног и сваког другог друштвеног односа. Анализа друштвене функције показује да „хумор и смех представљају изузетно важне друштвене механизме за постизање друштвене контроле, нарочито када је реч о друштвеној демаркацији и одржавању граница групе”.⁸ Контрола се постиже исмевањем непожељног понашања и користи се као средство за обликовање понашања појединца. Хумор може имати и бунтовну страну када је функција хумора отпор друштвеним захтевима, где он постаје „оружје” слабих. Ова врста хумора понекад има субверзивну димензију, постаје средство критичког промишљања и омогућава да се исказе непријатељство према особама и групама на позицији моћи. Хумор се користи у регулацији односа моћи када су у питању релације радник и послодавац, колонизатор и колонизовани народи или, пак, односи између мушкараца и жена и др. Динамика хумора је одређена расподелом моћи. Када су разлике у моћи мање изражене стварају се „слободни простори” где се омогућава да шала буде усмерена на

⁵ Sreten Marić, *Glasnici apokalipse: zapisi i eseji* (Beograd: Nolit, 1968), 19.

⁶ Андре Конт-Спонвил, *Мала расправа о великим врлинама* (Нови Сад, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2014), 259.

⁷ Sreten Marić, *Glasnici apokalipse: zapisi i eseji* (Beograd: Nolit, 1968), 21.

⁸ Milena Kojić, „Humor i društveni poredak: ka perspektivi figuracijske sociologije”, *Sociologija*, god. 65, br. 1 (2023): 92. <https://doiserbia.nb.rs/img/doi/0038-0318/2023/0038-03182300001K.pdf> (preuzeto 15. 5. 2024).

актере на позицији моћи, што јасно показује зависност хумора од друштвено-политичког уређења и доминантних друштвених норми. Друштвене норме постављају границе хумору у смислу друштвено прихватљивог хумора, где се у фокус ставља питање кога шале могу да увредe па хумор може бити „увредљив” или „прикладан”. Социолошка разматрања улоге хумора врло су комплексна и теоријски приказана у више социолошких праваца, чијом анализом се не бави овај рад. Истакнути су само неки елементи тих разматрања у сврху скретања пажње на важну улогу хумора у друштвеном животу сваке заједнице.

Позитиван утицај практиковања хумора запажен је и у наставном процесу као и у учењу уопште.⁹ Учење у опуштеној атмосфери даје боље резултате и позитивно утиче на мотивацију за постизање задатих циљева. Хумор је пожељан у књижевности за децу и сматра се да позитивно утиче на развој читалачких интересовања и навика. Он је као облик људске креативности нашао своје место у свим књижевним облицима, врстама и формама и има га мимо шаљивих прича, анегдота, зврчки, вицева, афоризама у виду шаљивих дијалога у прозним делима и сл. Он читаоцу пружа „особено поимање живота и света и као особен однос према животу и свету – хумор се јавља и као квалитативно више и супериорније сазнање света и живота, јер је хумор као сазнање које дејствује, као активна и ведрa коректура постојећег света и живота, хумор је оптимистично немирење с постојећим и ведро непристајање на постојеће”.¹⁰ Специфичне друштвене, политичке, економске и културолошке околности остављају упечатљив траг у изражавању хумора па се може говорити о његовом националном обележју и специфичностима, а неретко је обојен и регионалним особеностима, због чега је препознат као нематеријално културно добро које се може заштитити уписом у UNESCO-ву листу или у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа.

⁹ Више о овој теми в. Саша С. Чорболковић, *Хумористички дискурс у настјави српској језика и књижевности*: [докторска дисертација] (Београд: Универзитет у Београду. Филолошки факултет, 2019), <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/12195> (преузето 15. 6. 2024).

¹⁰ Миленко Мисаиловић, „Социолошка и психолошка значења ерског хумора”, *Ужички зборник* бр. 7 (1978): 259.

Ерски хумор

Шире подручје западне Србије¹¹ су, у периодима буна и ратова против Османлија, поред староседеоца насељавали Херцеговци и Црногорци. Неки су настављали даље према плоднијим крајевима Србије, а један број је остао ту иако је крај сиромашан и пасиван. Тешки услови живота приморавали су човека да промишља, анализира и увек изнова покушава да проналази начине опстанка, што је утицало на развој специфичних карактерних особина људи овог краја. Многи су запазили да су људи златиборског краја (које због порекла зову Ере) „рођени беседници”, речити, интелигентни, сналажљиви. Мисаиловић наводи да се Ера „спретно претвара како је неук и наиван, или се прави да не схвата и оно што му је веома јасно”¹² у комуникацији са другим људима, како би заштитио себе. Навикао је да трпи многа зла која су долазила од освајача, али и од домаћих власти, зато он дела опрезно правећи се невешт и неук. Често је занемарен од државе, заборављен и препуштен суровим условима живота, због чега је више упућен на колектив, на заједничку борбу у остваривању колективног и индивидуалног напретка. Све то је утицало на развој вишег нивоа колективне свести. У таквој интеракцији „заједничка борбеност и издржљивост се манифестовала и у заједничкој духовитости која их је сједињавала као и њихова сиротиња”.¹³ У савладавању изазова развијена је тежња ка једноставности тако да ће компликовање друштвеног живота изазвати подсмех изражен кроз шалу, виц или анегдоту. „Свака прилика кад се параграфи ставе испред људи, кад се канцеларија намеће испред њиве и фабрике, кад се односи међу људима своде на слова и речи, за овог планинца је ремећење природности, а све што није природно њему је – смешно”.¹⁴ Карактеристике ерског хумора биле су предмет опсежних анализа завичајних аутора, посебно

¹¹ Ариље, Бајина Башта, Ивањица, Косјерић, Нова Варош, Пожега, Пријепоље, Прибој, Чајетина и Ужице.

¹² Миленко Мисаиловић, „Социолошка и психолошка значења ерског хумора”, *Ужички зборник* бр. 7 (1978): 255.

¹³ Исто, 256.

¹⁴ Радослав Раде Познановић, *Традиционално усмено народно стваралаштво ужичког краја* (Београд: САНУ, 1988): 149.

етнолога Рада Познановића и драматурга Миленка Мисаиловића. Познановић је у докторској дисертацији „Традиционално усмено народно стваралаштво ужичког краја” посветио пажњу настанку и развоју ужичке кратке народне приче. У раду је приказао менталитет Ера, специфичности њиховог хумористичког духа, који се огледао у шаљивим анегдотама. Анегдота се у почетку увек везивала за стварни догађај, али неретко је имала универзалну примену, могла се „приштити” сваком човеку који се понашао као актер догађаја. Шаљиву анегдоту су често стварали вешти посматрачи, мајстори шале, којима је посвећено једно поглавље ове студије.¹⁵ Раде је био човек из народа, непосредан и приступачан, живео је са народом и за народ, зато је и могао на потпунији начин да осети и опише механизме и специфичности ерског хумора. Миленко Мисиловић је посветио две деценије проучавању прича о Ерама и написао обимну књигу о мудрости ерског хумора, у два тома,¹⁶ која је постала незаобилазна у проучавању специфичности хумора златиборског краја. Бавио се социолошким, психолошким, филозофским аспектима, али и скривеним значењима и мудростима у шаљивим причама о Ерама. Да се ерски хумор издваја као специфична творевина у народном и уметничком стваралаштву говори и чињеница да је уписан у Национални регистар за заштиту нематеријалног културног наслеђа под редним бројем 15 (18. јуна 2012).¹⁷ У вези са

¹⁵ У раду се помињу мајстори ужичке шале и зврчке: Симо Терзић, Милан Милекић, Гојко Шкоро, Живко Дабић, Душан Басуровић, Милош Милошевић, Душан Антонијевић, Душан Каримановић, Миленко Ђурић, Љубиша Крсмановић, Обрад Николић, Боре Новаков и Миша Чантрак.

¹⁶ Миленко Мисаиловић, *Мудрости народног хумора: [ерски хумор]*. Део 1 (Титово Ужице: Вести, 1987); Миленко Мисаиловић, *Мудрости народног хумора: [ерски хумор]*. Део 2 (Титово Ужице: Вести, 1987).

¹⁷ Етнографски музеј у Београду, „Нематеријално културно наслеђе”. *Ерски хумор – нематеријално културно наслеђе*. Кратак опис: Ерски хумор, као форма усменог изражавања, представља специфичан начин шаљивог односа према стварности карактеристичан за подручје Златиборског округа. Присутан је у свакодневном начину комуницирања и исказивања шала међу становништвом, а препознат је у многим књижевним родовима и врстама – народним приповеткама, новелама, анегдотама и вицевама; шаљивим лирским и епским десетерачким песмама; малим фолклорним формама (здравицама, пословицама, питалицама, загонеткама, ругалицама и зврч-

заштитом ерског хумора, као дела културног наслеђа, бригу је преузела Народна библиотека „Љубиша Р. Ђенић” и општина Чајетина. Велики допринос неговању ерског хумора има „Ерски кабаре”, који се одржава у првој седмици августа већ другу деценију у организацији Библиотеке.¹⁸ У прилогу овог рада приређена је Грађа за библиографију радова о ерском хумору (Прилог 1).

Закључак

Кратка начелна анализа проучавања хумора у различитим научним областима је донекле приказала комплексност феномена који се може назвати хумористички дискурс, или тежња човека да на велике и мале животне изазове одговори неким обликом шале како би лакше помирио непомирљиво и поднео животне тешкоће. Изазови са којима се савремени човек мора носити били су потпуно непознати ранијим генерацијама. Неки од њих су усамљеност у детињству због прекомерне употребе електронских уређаја; доступност интернета и сви ризици од злоупотреба интернет комуникација; уз то су присутни и сви други проблеми које носи реалан живот, попут финансијске несигурности, страха од смрти, болести, сиромаштва и др. Сви они заједно могу доприносити формирању негативних ставова који не доносе рационална решења. Због свега наведеног важно је скренути пажњу на могући позитиван утицај хумористичког дискурса на живот човека.

Хумор има важну улогу у свакој друштвеној заједници због чега се и проучава у психологији, психотерапији, настави, социологији и филозофији. Искуство ранијих генерација говори да је пожељно у тешким, бременим животним ситуацијама развијати шаљив однос према изазовима. Хумор, који том приликом настаје, у виду шаљивих анегдота у свакодневном усменом изражавању, често се препричава, а ретко бележи. За проучавање хумора неопходно је познавање ширег контекста и друштвених

кама); дечијем фолклору и у оквиру својеврсног фолклорног театра (чауш на свадби, натпевавање момачких и девојачких сватова). <http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/erski-humor> (преузето 16. 6. 2024).

¹⁸ Библиотека „Љубиша Р. Ђенић”, „Ерски кабаре”, https://www.bibliotekacajetina.org.rs/erski_kabare (преузето 16. 6. 2024).

околности у којима је настао, јер једино тако се може допрети до скривених значења и мудрости које садржи. Изражавање хумора условљено је културолошким и друштвеним нормама, што га чини јединственим, а често и тешко разумљивим за странце.

У години када је град Ужице престоница културе у Србији, скреће се пажња на значај који хумор има у животу друштвених заједница, али и појединаца. Измењени услови живота рађају нови хумористички израз, што се догађа и са ерским хумором, који живи у народу златиборског краја у виду шаловитих анегдота, зврчки и шала, које треба забележити и сачувати за будуће генерације.¹⁹ Мултидисциплинарна проучавања ерског хумора допринеће подизању свести о значају очувања овог културног наслеђа.

Грађа за библиографију: избор литературе о ерском хумору

Хумор код нас, па и ерски хумор, није до сада значајније проучаван у неким научним областима попут социологије, психологије и педагогије. Значајније студије и анализе ерског хумора срећемо код завичајног аутора, пре свега драмског и позоришног ствараоца др Миленка Мисаиловића који се њим бавио двадесетак година, а резултате свог рада преточио је у студију под насловом „Мудрост народног хумора”. Поред Мисаиловића озбиљнију анализу је дао доктор етнологије Раде Познановић, док су се сви други аутори углавном бавили овом темом у домену књижевне критике. У савремено доба овој теми био је посвећен пројекат у Народном музеју у Ужицу, у оквиру ког је штампана публикација „Савремени ерски хумор”, која се бавила само афоризмом и афористичарима. Поменуте публикације приказане су у овој Грађи за библиографију, у оквиру монографских публикација посвећених ерском хумору. Део библиографије о ерском хумору, који се односи на чланке и саставне делове, представља избор из поменуте грађе, којим нису обухваћена дела у којима се само спорадично помиње ерски хумор, већ чланци којима је тема ерски хумор.

Библиографски опис је рађен на писму публикације, односно чланка и приказа, и у складу је са стандардом за опис

¹⁹ Од свих облика изражавања хумора афоризам је опстао и одолео свим изазовима па није анализиран у овом раду, а и део је „Ерског кабарета”.

монографске грађе ISBD(M) и међународним Упутством за примену ISBD-а у опису компонентних делова ISBD(CP).²⁰ Библиографија је приређена и исписана из базе COBISSNBU, а јединице су уазбучене на презиме аутора у оквиру целине. У оквиру истог аутора јединице су сложене хронолошки. На крају су исписани обједињени уазбучени регистри: регистар наслова, регистар аутора и предметни регистар.

Монографије

1

МИСАИЛОВИЋ, Миленко, 1923–2015

Мудрост народног хумора : [ерски хумор]. Део 1 / Миленко Мисаиловић. – Титово Ужице : Вести, 1987 (Титово Ужице : ОФСЕТ Штампарија „Вести”). – 332 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 3.000. – Стр. 3–4.: Народна анегдота и народна мудрост / Проф. др. Димитрије Вученов. – Регистри. – Садржи и: О значењу народног стваралаштва (13–29); Општа разматрања [о Ери] (33–57); Избор и коментари за 100 шаљивих српских анегдота о Ерама; Ерска анегдота као усмена историја општеномалог духа (295–299); Ерски хумор као израз народног идентитета (299–305); Трајна значења ерског хумора (306–315). – На насл. стр.: „Драгим пријатељима Бранки и Рашку, Миленко, јуна 1988.”: НБУ: 3 821.163.41–7

(Пласт.)

821.163.41–7:398

2

МИСАИЛОВИЋ, Миленко, 1923–2015

Мудрост народног хумора : [ерски хумор]. Део 2 / Миленко Мисаиловић. – Титово Ужице : Вести, 1987 (Титово Ужице : Вести). – 422 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 3.000. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Регистри. – Summary: Wisdom of folk humour ; Резюме: Мудрость народного юмора. – Садржи и Од турског шехер Ужица до устаничке на-

²⁰ Међународни стандардни библиографски опис саставних делова – ISBD(CP) (Guidelines for the application of the ISBDs to the description of Component Parts”), доступно: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/cataloguing/isbd/component-parts.pdf> (преузето 25. 6. 2024).

Родаљевић, Д. „Хумор: мултидисциплинарни приступ хумору, са посебним освртом на проучавање ерског хумора”, 9–30.

хије: Хумор Ужичке нахије (3–18); Народне старешине Ужичке нахије и хумор као огледало новог насиља (18–83); Хајдучија као схватање правде и праведности (85–106); Избор и коментари за 330 шаљивих српских анегдота о Ерама.

ISBN 86–7139–10–X! (картон)

821.163.41–84:398

821.163.41–84:398

3

САВРЕМЕНИ ерски хумор / [аутори текстова Драгана Ивановић ... [и др.]]. – Ужице : Народни музеј, 2012 (Ужице : Графичар). – 87 стр. ; 24 cm

Подаци о ауторима преузети из колофона. – Тираж 300. – Стр. 81–85:

О публикацији Савремени ерски хумор / Радомир Јовановић. – Библиографија уз сваки рад. – Summaries.

ISBN 978–86–84859–44–2 (брош.)

821.163.41.09(082)

821.163.41.09:398(082)

159.922.4(=163.41)(082)

Чланци о ерском хумору у часописима и зборницима

4

АВРАМОВИЋ, Живорад

„Ера” и полицијски прогони : (прилог грађи за историју ужичке штампе) / Живорад Аврамовић. – Илустр. – Résumé: Journal „Era” et sa persecution de police. – Напомене и библиографске референце уз текст. У: Ужички зборник. – ISSN 0350–8390. – Бр. 6 (1977), стр. 135–154. 070(497.11)“19”

5

ВИТОШЕВИЋ, Драгиша, 1935–1987

Мудрост народног хумора / Драгиша Витошевић. – Доступно и на: https://drive.google.com/file/d/1l_kILh_g9Kfuz8MmAlLBIOd4ae57PWko/view. – Тематски блок посвећен Миленку Мисаиловићу.

У: Међај. – ISSN 0351–5451. – [Год. 11], бр. 26/27 (1991), стр. 25–26.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

398

6

ВИТОШЕВИЋ, Драгиша, 1935–1987

Мудрост народног хумора / Драгиша Витошевић.

У: Миленко Мисаиловић / [приређивач Мирко Тодоровић]. – Београд : Алтра Тодоровић – И. Д. Софија ; Нови Сад : Позоришни музеј Војводине, 2011. – ISBN 978–86–914567–0–2. – Стр. 83–84.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

7

ВИТОШЕВИЋ, Драгиша, 1935–1987

Мудрост народног хумора / Драгиша Витошевић.

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 139–140.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

8

ВУКАНОВИЋ, Јованка, 1948–

Витештво духа / Јованка Вукановић.

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 158–159.

821.163.41.09–84 Мисаиловић М.

9

ГЛУШЧЕВИЋ, Зоран, 1926–2006

О мудрости народног хумора / Зоран Глушчевић. – Доступно и на: https://drive.google.com/file/d/1l_kILh_g9Kfuz8MmALLBIOd4ae57PWko/view. – Тематски блок посвећен Миленку Мисаиловићу.

У: Међај. – ISSN 0351–5451. – [Год. 11], бр. 26/27 (1991), стр. 27–29.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

398

10

ИЛИЋ, Тихомир, 1923–

Ко тебе књигом, ти њега каменом / Тихомир Илић.

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 160–161.

821.163.41.09–84 Мисаиловић М.

11

ЈОВАНОВИЋ, Бранислав, 1935–2002

Мисаиловићево откривање полифункционалности савременог хумора / Бранислав–Бане Јовановић.

20

Родаљевић, Д. „Хумор: мултидисциплинарни приступ хумору, са посебним освртом на проучавање ерског хумора)”, 9–30.

У: Миленко Мисаиловић / [приређивач Мирко Тодоровић]. – Београд : Алтра Тодоровић – И. Д. Софија ; Нови Сад : Позоришни музеј Војводине, 2011. – ISBN 978-86-914567-0-2. – Стр. 95–107.
821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

12

ЈОВАНОВИЋ, Бранислав, 1935–2002

Научни поступак у фељтонима Миленка Мисаиловића / Бане Јовановић. – Напомене уз текст.

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 163–170.

821.163.41.09–92

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

792.071.2.028

13

ЈОВАНОВИЋ, Раде, 1939–2016

О публикацији Савремени ерски хумор / Раде Јовановић.

У: Савремени ерски хумор / [аутори текстова Драгана Ивановић ... [и др.]]. – Ужице : Народни музеј, 2012. – ISBN 978-86-84859-44-2. – Стр. 81–85.

821.163.41.09–36:398

14

ЈОСИМОВИЋ, Радослав, 1924–1991

Мудрост народног хумора : поводом истоимене књиге др Миленка Мисаиловића / Радослав Јосимовић. – Доступно и на: <https://drive.google.com/file/d/1K4qY4RGbDQ4Xy0rQpFsxzEQHR2eEqiMp/view>.

– Приказ књиге: Миленко Мисаиловић: Мудрост народног хумора, Титово Ужице, 1987. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: Међај. – ISSN 0351-5451. – Год. 9[8], бр. 17/18 (1988), стр. 99–108.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

15

ЈОСИМОВИЋ, Радослав, 1924–1991

Филозофија народног хумора / Радослав Јосимовић.

У: Миленко Мисаиловић / [приређивач Мирко Тодоровић]. – Београд : Алтра Тодоровић – И. Д. Софија ; Нови Сад : Позоришни музеј Војводине, 2011. – ISBN 978-86-914567-0-2. – Стр. 91 94.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

16

ЈОСИМОВИЋ, Радослав, 1924–1991

Филозофија народног хумора / Радослав Јосимовић.

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд :

Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 148–154.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

17

КОЉЕВИЋ, Светозар, 1930–2016

Хумор – поклон живота – о „Мемоарима” Проте Матије Ненадовића / Светозар Кољевић. – Résumé: L'humour – un don de la vie – des „Mémoires” de l'archiprêtre Matija Nenadović. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Résumé.

У: Прота Матија Ненадовић и његово доба / уредник Радован Самарџић. – Београд : Српска академија наука и уметности, 1985. – (Научни скупови ; књ. 26. Председништво ; књ. 6). – (1985), стр. 247–257.

821.163.41.09 Ненадовић М.

18

КОМАНИН, Жарко, 1935–2010

Књига мудрости / Жарко Команин. – Доступно и на: https://drive.google.com/file/d/1l_kILh_g9Kfuz8MmALBIOd4ae57PWko/view. –

Тематски блок посвећен Миленку Мисаиловићу.

У: Међај. – ISSN 0351–5451. – [Год. 11], бр. 26/27 (1991), стр. 30.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

398

19

КОМАНИН, Жарко, 1935–2010

Књига мудрости / Жарко Команин. – Изговорено на промоцији књиге [...] у Београду 1987.

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд :

Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 141.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

20

МАТИЦКИ, Миодраг, 1940–2020

Антологија ужичког духа / Миодраг Матицки.

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд :

Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 155–157.

821.163.41.09–84 Мисаиловић М.

22

21

МИЛОШЕВИЋ-Ђорђевић, Нада, 1934–2021

Јунак моралне победе / Нада Милошевић-Ђорђевић.
– Доступно и на: https://drive.google.com/file/d/1l_kILh_g9Kfuz8MmAlLBIOd4ae57PWko/view. – Тематски блок посвећен Миленку Мисаиловићу.

У: Међај. – ISSN 0351–5451. – [Год. 11], бр. 26/27 (1991), стр. 31–33.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

398

22

МИЛОШЕВИЋ-Ђорђевић, Нада, 1934–2021

Капитални подухват Миленка Мисаиловића / Нада Милошевић-Ђорђевић.

У: Миленко Мисаиловић / [приређивач Мирко Тодоровић]. – Београд : Алтра Тодоровић – И. Д. Софија ; Нови Сад : Позоришни музеј Војводине, 2011. – ISBN 978–86–914567–0–2. – Стр. 89–90.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

23

МИЛОШЕВИЋ-Ђорђевић, Нада, 1934–2021

Капитални подухват Миленка Мисаиловића / Нада Милошевић-Ђорђевић.

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 145–147.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

24

МИСАИЛОВИЋ, Миленко, 1923–2015

Бели ђаволи : ерска комедија у три разнобојне роле / Миленко Мисаиловић. – Фотогр. – Текст штампан двостубачно.

У: Међај. – ISSN 0351–5451. – Год. 42, бр. 120/121 (2022), стр. 105–167.

821.163.41–2

25

МИСАИЛОВИЋ, Миленко, 1923–2015

Победа и пораз и њихова значења у ерској анегдоти / Миленко Мисаиловић. – Доступно и на: https://drive.google.com/file/d/1ZITap6-oucFoNhR-10WaMHuvk_Rgiu3Z/view. – Напомене и библиографске референце уз текст.

У: Међај. – ISSN 0351–5451. – Год. 2, бр. 4 (1982), стр. 67–78.
821.163.41.09–36:398

26

МИСАИЛОВИЋ, Миленко, 1923–2015

Социолошка и психолошка значења ерског хумора / Миленко Мисаиловић. – Résumé: Les significations sociologiques et psychologiques de l'humour d'Era. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Ужички зборник. – ISSN 0350–8390. – Бр. 7 (1978), стр. 255–272.
316.6(497.11 Ужице)

27

НЕДЕЉКОВИЋ, Душан, 1899–1984

Комедија зврчке и ерска народна приповетка / Душан Недељковић. – Résumé: Jeu comique et le conte populaire d'Eras.
У: Рад X конгреса Савеза фолклориста Југолсавије на Цетињу 1963. године / главни уредник Јован Вукмановић. – Цетиње : [б. и.], 1964. – Стр. 297–306.
821.163.41.09–32:398
821.163.41–32:398

28

НИКОЛИЋ, Десанка, 1929–2016

Анегдота – израз ерског менталитета / Десанка Николић. – Ћирилицом. – Summary.
У: Гласник Етнографског института. – ISSN 0350–0861. – 46 (1997), стр. 149–159.
398.9(=861)

29

НОВАКОВИЋ, Драгољуб

Ерски кабаре : забавни програм чајетинске библиотеке / Драгољуб Новаковић.
У: Савремена библиотека (Крушевац). – ISSN 0353–0655. – Год. 22, бр. 27 (2010), стр. 59.
027.022(497.11)"2010"

30

ПАНТИЋ, Невена, 1978–

Психосоциолошке карактеристике ерског менталитета у ерском

Родаљевић, Д. „Хумор: мултидисциплинарни приступ хумору, са посебним освртом на проучавање ерског хумора”, 9–30.

хумору / Невена Пантић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 25–26.

У: Савремени ерски хумор / [аутори текстова Драгана Ивановић ... [и др.]]. – Ужице : Народни музеј, 2012. – ISBN 978–86–84859–44–2. – Стр. 7–26.

821.163.41.09–36:159.9

31

ПОЗНАНОВИЋ, Раде, 1924–2014

Ужички хумор / Раде В. Познановић.

У: Нови ерски хумор / [прикупио и за штампу припремио] Милисав Р. Ђенић. – Титово Ужице : аутор, 1977. – Стр. 5–9.

32

САВОВ, Ганчо, 1930–2021

Историја народног смеха / Ганчо Савов ; превела с бугарског Марија-Јоанна Стојадиновић

У: Миленко Мисаиловић / [уредник Зоран Т. Јовановић]. – Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1998. – Стр. 142–144.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

33

САВОВ, Ганчо, 1930–2021

Историја народног смеха / Ганчо Савов ; превела с бугарског Марија-Јоанна Стојадиновић

У: Миленко Мисаиловић / [приређивач Мирко Тодоровић]. – Београд : Алтра Тодоровић – И. Д. Софија ; Нови Сад : Позоришни музеј Војводине, 2011. – ISBN 978–86–914567–0–2. – Стр. 87–88.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

34

САВОВ, Ганчо, 1930–2021

Мудрост народног хумора / Ганчо Савов ; превод са бугарског Joanna Stojadinović. – Доступно и на: https://drive.google.com/file/d/1l_kiLh_g9Kfuz8MmAlLBIOd4ae57PWko/view. – Тематски блок посвећен Миленку Мисаиловићу

У: Међај. – ISSN 0351–5451. – [Год. 11], бр. 26/27 (1991), стр. 34–36.

821.163.41.09–36:398 Мисаиловић М.

398

35

ТОДОРОВИЋ, Ивана, 1979–

Развој ужичке анегдоте као једног од облика савременог ерског хумора / Ивана Тодоровић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 63–64.

У: Савремени ерски хумор / [аутори текстова Драгана Ивановић ... [и др.]]. – Ужице : Народни музеј, 2012. – ISBN 978–86–84859–44–2. – Стр. 50–64.

36

ТОДОРОВИЋ, Ивана, 1979–

Савремени ерски хумор / Ивана Тодоровић.

У: Савремени ерски хумор / [аутори текстова Драгана Ивановић ... [и др.]]. – Ужице : Народни музеј, 2012. – ISBN 978–86–84859–44–2. – Стр. 5–6.

821.163.41.09–36:398

37

ЦВЕТКОВИЋ, Томислав

Шаљива народна приповетка, њен казивач и слушацац / Томислав Цветковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Резюме.

У: Књижевност и језик. – ISSN 0454–0689. – Год. 29, бр. 1 (1982), стр. [38]–49.

821.163.41.09:398

Регистар наслова

Анегдота – израз ерског менталитета 28

Антологија ужичког духа 20

Бели ђаволи : ерска комедија у три разнобојне роле 24

Витештво духа 8

„Ера” и полицијски прогони : (прилог грађи за историју ужичке штампе) 4

Ерски кабаре : забавни програм чајетинске библиотеке 29

Историја народног смеха 32, 33

Јунак моралне победе 21

Капитални подухват Миленка Мисаиловића 22, 23

Књига мудрости 18, 19

26

Ко тебе књигом, ти њега каменом	10
Комедија зврчке и ерска народна приповетка	27
Мисаиловићево откривање полифункционалности савременог хумора	11
Мудрост народног хумора : поводом истоимене књиге др Миленка Мисаиловића	14
Мудрост народног хумора	1, 2, 5, 6, 7, 34
Научни поступак у фељтонима Миленка Мисаиловића	12
О мудрости народног хумора	9
О публикацији Савремени ерски хумор	13
Победа и пораз и њихова значења у ерској анегдоти	25
Психосоциолошке карактеристике ерског менталитета у ерском хумору	30
Развој ужичке анегдоте као једног од облика савременог ерског хумора	35
Савремени ерски хумор	3, 36
Социолошка и психолошка значења ерског хумора	26
Ужички хумор	31
Филозофија народног хумора	15, 16
Хумор – поклон живота – о „Мемоарима” Проте Матије Ненадовића	17
Шаљива народна приповетка, њен казивач и слушалац	37

Регистар аутора

Аврамовић, Живорад (аутор)	4
Васић, Невена, 1978– види Пантић, Невена, 1978–	
Витошевић, Драгиша, 1935–1987 (аутор)	5, 6, 7
Вукановић, Јованка, 1948– (аутор)	8
Вученов, Димитрије, 1911–1986 (аутор додатног текста)	2
Глушчевић, Зоран, 1926–2006 (аутор)	9
Ђорђевић, Нада, 1934–2021 види Милошевић–Ђорђевић, Нада, 1934–2021	
Е. П., 1924–2014 види Познановић, Раде	
Ивановић, Драгана, 1979– (аутор)	3
Илић, Тихомир, 1923– (аутор)	10
Јовановић, Бранислав, 1935–2002 (аутор)	11, 12
Јовановић, Жарко, 1935–2010 види Команин, Жарко, 1935–2010	
Јовановић, Радомир (аутор додатног текста)	3, 13
Јосимовић, Радослав, 1924–1991 (аутор)	14, 15, 16
Кољевић, Светозар, 1930–2016 (аутор)	17
Команин, Жарко, 1935–2010 (аутор)	18, 19

ИЗ ПРОШЛОСТИ

Матицки, Миодраг, 1940–2020 (аутор) 20
Милошевић, Нада, 1934–2021 види Милошевић–Ђорђевић, Нада,
1934–2021
Милошевић–Ђорђевић, Нада, 1934–2021 (аутор) 21, 22, 23
Мисаиловић, Миленко, 1923–2015 (аутор) 1, 2, 24, 25, 26
Недељковић, Душан, 1899–1984 (аутор) 27
Недељковић, Душан, 1899–1984, 27
Никитовић, Загорка, 1981– (аутор) 3
Николић, Десанка, 1929–2016 (аутор) 28
Новаковић, Драгољуб (аутор) 29
Пантић, Невена, 1978– (аутор) 3, 30
Познановић, Раде, 1924–2014 (аутор) 31
Познановић, Радослав, 1924–2014 види Познановић, Раде, 1924–2014
Савов, Ганчо, 1930–2021 (аутор) 32, 33, 34
Стојадиновић, Марија–Јоанна, 1951– (преводица) 32, 33, 34
Тодоровић, Ивана, 1979– (аутор) 3, 35, 36
Цветковић, Томислав (аутор) 37
Џеко, Раде, 1924–2014 види Познановић, Раде
Џеко, Рако, 1924–2014 види Познановић, Раде

Предметни регистар

Библиотека „Љубиша Р. Ђенић” (Чајетина) – Рад са корисницима –
2010 29
Ера [лист] 4
Ерски хумор 26
Етнопсихологија – Ерски менталитет 28
Мисаиловић, Миленко, 1923–2015
„Антологија ужичког духа” 8, 10, 20
„Богатство наше савремености на турниру духовитости” 12
„Мудрост народног хумора” 5, 6, 7, 9, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 32, 33, 34
Народни хумор 11, 12
„Путујући глумци” 12
Ненадовић, Матија, 1777–1854 – „Мемоари” 17
Српска књижевност – Хумор – Зборници 3
Српска народна књижевност – Анегдоте – Мотиви 25
Српске народне приповетке – Хумор – Ужички крај 27
Ужичани – Етнопсихологија – Зборници 3
Хумор – Ужички крај 26
Штампа – Ужице – 20 в. 4

Литература

1. Библиотека „Љубиша Р. Ћенић”, „Ерски кабаре”, https://www.bibliotekacajetina.org.rs/erski_kabare (преузето 16. 6. 2024).
2. Vukobrat, Sonja. „Intermentalna valjanost zadovoljstva životom u odnosu na osobine ličnosti u predikciji stilova humora”, *Primenjena psihologija* vol. 6 (2) (2013): 121–138.
3. Етнографски музеј у Београду, „Нематеријално културно наслеђе”. *Ерски хумор – нематеријално културно наслеђе*. <http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/erski-humor> (преузето 16. 6. 2024).
4. Kojić, Milena. „Humor i društveni poredak: ka perspektivi figuracijske sociologije”. *Sociologija* god. 65, br. 1 (2023): 90–114, <https://doiserbia.nb.rs/img/doi/0038-0318/2023/0038-03182300001K.pdf> (preuzeto 15. 5. 2024).
5. Конт-Спонвил, Андре. *Мала расправа о великим врлинама*. Нови Сад, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2014.
6. Marić, Sreten. *Glasnici apokalipse: zapisi i eseji*. Beograd: Nolit, 1968.
7. Мисаиловић, Миленко. „Социолошка и психолошка значења ерског хумора”. *Ужички зборник* бр. 7 (1978): 255–272.
8. Perišić, Igor. *Uvod u teoriju smeha*. Beograd: Službeni glasnik, 2010.
9. Познановић, Радослав Раде. *Традиционално усмено народно стваралаштво ужичког краја*. Београд: САНУ, 1988.
10. Требјешанин, Жарко. *Речник психологије*. Београд: Агапе књига, 2018.
11. Чорболковић, Саша С. *Хумористички дискурс у настави српског језика и књижевности: [докторска дисертација]* (Београд: Универзитет у Београду. Филолошки факултет, 2019), <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/12195> (преузето 15. 6. 2024).

HUMOR

(a multidisciplinary approach to humor, with a special reference to the study of the humor of Western Serbia)

Summary: Humor, as well as the laughter associated with it, is a complex, universal, ubiquitous phenomenon that has a great importance in the life of a modern man, which is why it is studied in almost all social sciences. The paper draws attention to different approaches to the study of humor in several social sciences such as psychology, psychotherapy, philosophy, sociology, ethnology and literary criticism. Since humor is conditioned by cultural and social norms, it is also considered a part of cultural property that can be protected as an intangible cultural heritage, which is the case with the humor of Western Serbia. The contemporary humor of Western Serbia, if we exclude aphorisms, is insufficiently affirmed and studied, which is why the paper contains a bibliography of works on the humor of Western Serbia. Future research works would show the potential and positive influence of Western Serbian humor in modern teaching, psychotherapy and all forms of social life, as well as its beneficial influence on the lives of individuals.

Key words: humor, laughter, psychology, psychotherapy, sociology, literature, Western Serbian humor.

Примљен рукојис: 30. 6. 2024.

Исправке рукојиса: 18. 10. 2024.

Прихваћен за објављивање: 6. 11. 2024.